bezwaren. Nu beteekende „ousia" in de Grieksche philosophie ook soortbegrip, Wesenheit. Ook dat gaat bij de triniteit niet op. De 3 Personen zijn geen species, terwijl het wezen dan het genus zou zijn, een onderscheiding van species en genus zou het individueele op God overbrengen, en de 3 Personen zijn geen Individuen.

„Ousia" en „essentia" waren dan toen reeds onbeholpen uitdrukkingen, wanneer zij van God werden gebezigd. Inmiddels zijn zij voor ons nog meer onbeholpen geworden, waar het ousia- of essentia-begrip in het materiaal waarmede wij werken moeten, de philosophie, gewijzigd is. De tegenwoordige philosophie, waarvan wij wetenschappelijk hulpmateriaal moeten ontleenen, maakt voor ons het woord „ousia" nog minder bruikbaar" (1927/'28, blz. 5). (Spatieering van mij, K. S.)

We lezen verder:

„In de Triniteitsleer heeft „ousia", wel beschouwd, een vitium originis. Men nam dat woord over uit de Platonisch-Aristotelisch-Aansche philosophie, gelijk wij zagen, waaraan het theïstische, laat staan het trinitarische Gods-begrip ten eenen male vreemd was.

De apostolische vaders namen het over, ofschoon het trinitarische probleem voor hen nog niet zoo brandend was als voor de latere theologie; voor hen was de Vader „ho theos", „he arche", en daarop nadruk leggend, kwamen zij tot het gebruik van „ousia". Zelfs in de eerste periode van den trinitarischen strijd laat zich het gebruik van „arche" nog verklaren, omdat het subordinatianisme toen den toon aangaf; in onderscheiding van den Zoon en den Geest werd de Vader als principium beschouwd, en Zoon en Geest waren dan bepaaldelijk het Wezen des Vaders deelachtig; zoo waren zij gekomen tot „homoiousia toi patri". Daarom is het te verklaren, dat de westersche kerk het „hupostasis" (Hebr. 1:3) vertaalde door substantie en synoniem nam met „ousia". De Zoon was het „charakter" van de „substantie", van het Wezen des Vaders, dat dan theologisch geïdentificeerd werd met het Wezen Gods. De idee, dat de Vader de eigenlijke God was, of liever meer God, hooger God, dan Zoon en Geest, heeft men eerst na veel strijd kunnen loslaten. Daarbij levert niet alleen de term „ousia", of „substantia", of „essentia" moeilijkheden op; ook de term „Persoon" brengt eigenaardige bezwaren met zich. Heel lang behoef ik daarbij niet stil te staan, omdat ik vroeger daar reeds over gesproken heb (De leer van God, par. 2, de persoonlijkheid Gods)." (Dict. 1927/'28, blz. 6, 7.)

Even verder treft men nog deze passage aan (spatieering wederom van mij, K. S.):

„Vroeger is er al op gewezen, dat door al deze definities (van „persoon", K. S.) of benaderingen zelfs het begrip der menschelijke persoonlijkheid in haar diepte niet wordt begrepen. Deze uiteenzetting bedoelt, om te laten verstaan hoe hoogst gebrekkig deze termen zijn. Niet, dat zij uit het spraakgebruik van de gemeente moeten worden weggenomen; vooreerst, een spraakgebruik van minstens 17 eeuwen keert men niet om, al kan men ook de onbevredigde (onbevredigende? K. S.) terminologie door een betere, juistere remplaceeren. Maar daarom vooral is deze uiteenzetting noodig, om te laten gevoelen, dat wij er met deze termen niet zijn; dat zij, goed beschouwd, ons niets zeggen, dat er voor de dogmatiek niets uit mag worden afgeleid, dat men zich van het relatieve van onze taal ten opzichte van de Triniteit steeds bewust behoort te blijven. Houdt dat nu in, dat wij aflaten van betere termen? Natuurlijk niet. Dit is zelfs wetenschappelijk plicht; en indien wij werkelijk betere termen vinden, dan moeten we ze in de dogmatiek ook gebruiken. Evenwel, men hoede zich voor illusies, dat zich termen aan onzen geest zullen voordoen, die het mysterie van de verhouding der Triniteit en Vader, Zoon en Heiligen Geest ooit adaequaat kunnen uitdrukken. Ook moeten we niet beproeven bij het vinden van een beteren term, dien aan de gemeente op te dringen. We hebben de gemeente geen dogmatiek te bieden. Liever omschrijven, wat de termen Wezen en Persoon of ook andere bij benadering willen uitdrukken. Dat is vruchtbaarder dan een pleidooi voor nieuwe benamingen" (1927/'28, blz. 7).

4) Ik kan Prof. Waterink's houding ten aanzien van Prof. Hepp's aanval niet bewonderen. In het Calv. Wkbl. ('t was te voorzien sedert 2 jaren) steunt hij — maar dan zeer voorzichtig — Prof. Hepp. Heel de gereformeerde pers (behalve een zeer kleine minderheid) is verontwaardigd. Prof. Waterink in het C. W. steunt evenwel voorzichtig Prof. Hepp. O.m. wordt tegen het bezwaar, dat men aan de V.U. niet zelf deze academische kwesties, (3 theorieën over „ziel", 3 over „persoon") oplost, door hem gezegd: maar de bestreden meeningen zijn onder het volk gebracht. Ja, dat is waar (dominees en andere intellectueelen behooren gelukkig tot „het volk"). Maar zijn dan Prof Waterink's theorieën niet veel verder tot „het volk" doorgedrongen? Ik denk aan de onderwijskringen en aan den lezerskring van de Firma Zomer & Keuning te Wageningen. Prof. Hepp moge Prof. W. onbesproken laten, anderen zullen dat niet doen, tenzij de aanval worde gestaakt.

5) We laten maar weer enkele passages uit de dictaten van Prof. Hepp volgen:

„Bestaat er op zichzelf al eenig bezwaar tegen den term persoon, wanneer wij zeiden, dat God is één in persoonlijkheid, en drie in personen, zoo zou het bezwaar nog worden verzwaard; dan zou persoon de beteekenis krijgen van individu. Hier dus van afzien". (1927/'28, blz. 10.)

Vervolgens:

„Nu is er al vroeger een andere term aan de hand gedaan: onderscheidenheden in God, Vader, Zoon en Heiligen Geest met goddelijke realiteit van elkander onderscheiden. Toch maakte ik toen reeds deze reserve, dat onderscheid en onderscheidenheden weer te abstract aandoet. Dat woord duidt ook niet aan den aard der onderscheidenheden.... Wanneer wij verduidelijken: de ontologische onderscheidenheden, dan zouden de(ze) dwalingen er geen gebruik van kunnen maken. Maar bevredigen zou deze terminologie toch niet. Zij is te weinig theologisch, te veel philosophisch abstract" (1927/'28, blz. 10). Men denke aan den Catechismus, Zondag 8.

Daarna:

„Welk is het concrete woord, waarmede men het gebruikelijke „persoonlijkheid" kan remplaceeren? Daarover niet gaan philosopheeren „ins Blaue hinein", maar tot de bron, de Schrift teruggaan. Niet om hier woorden te vinden, maar de voorstelling." (1927/'28, blz. 10).

Even later:

„Vroeger heb ik al uiteengezet, dat en waarom ik liever spreek van de persoonlijkheid, dan van het wezen Gods" 1927/'28, blz. 8).

Deze terminologie wordt dan o.m. aldus verdedigd:

„Nu kan ook begrepen worden het onderscheid tusschen persoon en persoonlijkheid.... Dikwijls worden die twee woorden: persoon en persoonlijkheid, door elkander gebruikt.... Wanneer wij de twee woorden persoon en persoonlijkheid tot technische termen willen munten, dan kan het onderscheid in dezer voege worden aangegeven: de persoon is de individu, maar dan toegepast op den mensch; de persoonlijkheid is daarentegen het menschelijke unieke; niet het gemeenschappelijke in elken mensch....

De persoonlijkheid van den mensch is geen oorspronkelijke; zij is een afgeleide. God is maar niet de hoogste persoonlijkheid, Hij is ook maar niet een boven-persoonlijkheid, maar Hij is de persoonlijkheid, en niemand anders dan Hij is het. In den mensch heeft Hij slechts een eindige similitudo van Zijn persoonlijkheid neergelegd, en dat niet in één mensch, maar in alle menschen te zamen, zoodat ieder mensch iets heeft van similitudo van Zijn persoonlijkheid. En naarmate de mensch hooger stijgt, verdwijnt het individueele gevoel, en weet hij zich meer persoonlijkheid. Straks zal er een schare zijn, die niemand tellen kan. In de ontelbaarheid zinkt het individueele weg, maar de persoonlijkheid zal juist op het heerlijkst uitkomen, want er wordt ook geprofeteerd, dat aan een ieder zal gegeven worden een nieuwe naam, dien niemand kent, dan die hem ontvangt. Ieder zal verkrijgen een nieuwe persoonlijkheid. Wanneer ook dat verwerkelijkt is, dan is de persoonlijkheid van den mensch nog niet meer dan een vage schaduw van die eigenlijke persoonlijkheid, van God." (1927/'28, bl. 9.)

En ten slotte — want wij moeten ons bekorten — geven we dit typeerende en concludeerende gedeelte (blz. 15, 16):

„Om in de behoefte van de dogmatiek te voorzien is er veel voor te zeggen, de verhouding van de eenheid en de drieheid in God aldus te formuleeren: één in persoonlijkheid en drie in ikken (spatieering NIET van mij, K. S.).... Op grond van de Schrift valt er niets tegen in te brengen, omdat de Schrift ons in de keuze der woorden geheel vrij laat, omdat wezen en persoon ook niet aan de Schrift ontleend zijn.... Wanneer men eenvoudig den term „wezen Gods" voor „persoonlijkheid" heeft ingeruild, vordert dat ook zijn consequenties, en die consequenties moeten toegepast ook in de triniteitsleer... Wat wij hier nu voorstelden geldt uitsluitend dogmatisch gebruik; practisch voor kerk en belijdenis verdient het aanbeveling, aan de tot nu toe gebruikte terminologie vast te houden. Dat is geen tweeslachtigheid, maar dit wordt door het leven zelf geëischt (ik denk er anders over, K. S.).... Oorspronkelijk waren ook de termen „wezen" en „persoon" aan de wetenschap ontleend, maar nu zijn zij voor de gemeente bekende termen geworden.... Het wetenschappelijk karakter hebben die termen ten eenenmale verloren.... Ten slotte blijven alle termen gebrekkig... Men houde goed in het oog, dat het dogmatisch gebruik verschillen kan van het gewone belijdende spraakgebruik. Niet alleen op dit punt, maar ook op andere punten.... Dat tweeërlei spraakgebruik zou ongeoorloofd zijn, als er tweeërlei waarheid achter school.... Maar het geldt hier geen zakelijk, het geldt hier een termenverschil.... Een eventueele waarschuwing tegen nieuwigheden, die dominees en anderen, die dit dictaat onder de oogen mochten krijgen, zouden kunnen maken, is derhalve ongegrond en dies overbodig. (Op verzoek van Dr Hepp gespatieerd.)"

Als dit ware bedacht inzake „ziel" (en „hart") zou de klacht over loochening van het voortbestaan der ziel als klacht in dien vorm, waarin zij thans geschied is, weggebleven zijn.

En wat het geval der „onpersoonlijke" menschelijke natuur betreft, constateeren we thans, **dat men ook volgens Prof. Hepp het dilemma persoonlijk-onpersoonlijk onjuist achten kan, zonder nog zakelijk van de belijdenis af te wijken.** Wie dit eenmaal voor oogen houdt, is een stap in de goede richting uitgegaan. Juist daarom (terwille van den vrede) zijn we over het (niet-ethische) bezwaar van het citeeren van dictaten heengestapt; het mag, waar ze in den handel zijn. Als men maar rekent met het feit, dat Prof. Hepp's meening slechts in groote lijnen er uit af te leiden valt.

K. S.

**Waarom heeft Prof. Hepp in z'n aanklacht iemand vergeten?**

De aanklacht van Prof. Hepp tegen de mannen van de calvinistische wijsbegeerte, dat zij t.a.v. de onsterfelijkheid der ziel zouden afwijken van Schrift en belijdenis, wordt hoe langer hoe droeviger niet alleen, maar ook steeds raadselachtiger.

Dezer dagen kwam mij in handen het boek van Prof. Waterink: „Hoofdlijnen der zielkunde". Daarin ontdekte ik tot mijn verbazing, dat deze collega van Prof. Hepp met woorden, die voor geen andere uitleg vatbaar zijn, de substantialiteit, de onsterfelijkheid en het voortbestaan van de ziel loochent.

Immers wat leert Prof. Waterink?

Dit, dat de mens een eenheid is van twee substanties. De ééne substantie is het „ik" of de „geest"; de andere is de „natuur" of het „levende lichaam", dat is lichaam en ziel tezamen (het psychisch-somatische). De eerste

---

# POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN

## „Het Proces tegen Jezus van Nazareth".

### VI.

### Het Tweede Proces voor Pilatus.

Wij keeren na het Barabbas-intermezzo terug naar het verloop van het geding tegen den Heiland voor den stadhouder.

Het was ook slechts een phase in het eerste proces. Na de mislukte poging van Pilatus om Barabbas veroordeeld te krijgen heeft hij het vonnis van het eerste proces laten voltrekken. (Joh. 19:1—3). En daarna de voltrekking ervan officieel geconstateerd voor het gansche volk. (Joh. 19:4, 5).

En nu neemt dan een aanvang, wat Pickl noemt, het tweede proces. Het schema hiervan hebben wij reeds gegeven. Wij beginnen dan nu aan de

I. Technische voorbespreking. Joh. 19:6. De Joden of liever de leiders van het volk, begeeren toch den kruisdood, wanneer Pilatus den Heiland aan hen laat zien. Zij nemen dus geen genoegen met den afloop van het eerste proces. Maar de stadhouder kan geen schuld in Hem vinden en weigert daarom aan hun verzoek gehoor te geven. Het is onmogelijk voor hem, op grond van zijn onderzoek in dit stadium hun eisch in te willigen.

Gelijk aan het begin de Joden den Heiland formeel aan het romeinsche gericht overleverden, levert nu Pilatus Jezus formeel weer over aan de Joden. De eenige mogelijkheid om den Nazarener toch aan het kruis te krijgen, is om Hem weer *te brengen voor hun eigen rechtbank*, Hem dan te vonnissen. Dat adviseert de stadhouder nu in deze uitspraak: „Neemt gijlieden Hem en kruist Hem; want ik vind in Hem geen schuld". Volgens Pilatus is de eenige mogelijkheid om Jezus te kruisigen gelegen in dezen juridischen gang van zaken:

a. Christus „terugnemen"; b. Hem onderzoeken; c. Hem ter dood veroordeelen; d. dit vonnis aan Pilatus voorleggen; e. Hij zal dat dan bekrachtigen; f. En dan laten voltrekken.

De Joden nu bewandelen den door Pilatus geboden weg. Echter behoeven zij niet meer een proces te voeren voor hun eigen rechtbank. Het proces is al gevoerd en het vonnis is al gewezen. Zij hebben nu alleen maar dit vonnis door den stadhouder te laten bekrachtigen.

Want Jezus heeft zich niet alleen als Messias bekendgemaakt, inhoud van hun politieke aanklacht in het eerste proces voor Pilatus; maar Hij heeft zich ook aan een zwaar religieus vergrijp schuldig gemaakt, n.l. aan godslastering. Ziedaar hun materiaal voor een tweede proces voor den stadhouder.

II. De aanklacht der Joden. Joh. 19:7. De Joden gaan dus op den voorslag van Pilatus in en zeggen erbij, dat zij dat ook doen mede op grond van het feit, dat de keizer hun daarvoor toestemming verleend heeft. Zij aanvaarden absoluut de verantwoordelijkheid voor Christus' *dood*. Al hebben zij dan niet het recht om den kruisdood toe te passen, toch heeft Jezus iets gedaan dat naar hun wet de doodstraf verdient.

In deze aanklacht der Joden zien wij nu hoe de Heiland het proces laat verloopen naar Zijn wil. Hij kan zich verheugen met beving, gelijk wij al zeiden. Nu de Joden niet anders meer kunnen, nu komen zij eindelijk met de officieele verklaring: hij is schuldig aan godslastering. 't Gaat niet bij Jezus Christus om staatkundige vragen in de eerste plaats; het gaat in laatster instantie om de eer en de openbaring van den levenden God. Wiens Zoon Hij pretendeert te zijn.

III. De aangeklaagde verhoord. Joh. 19 vs 8—11. De stadhouder begeeft zich terstond in het rechthuis om den aangeklaagde te verhooren over deze aanklacht. Of Jezus inderdaad Zoon Gods wilde zijn in den zin, dien de Joden, naar hun wet, aan dezen naam toeschreven. Hij onderzoekt dus of de beklaagde toegeeft of loochent het feit, dat Hij Zoon Gods is in de door de Joden